

Diálogo desde a poesía

Ramiro Fonte

Formas de citación recomendadas

1 | Por referencia a esta publicación electrónica*

FONTE, RAMIRO (2011 [1992]). "Diálogo desde a poesía". *Boletín Galego de Literatura*: 7, 73-77. Reedición en *poesiagalega.org*. *Arquivo de poéticas contemporáneas na cultura*.

<<http://www.poesiagalega.org/arquivo/ficha/f/388>>.

2 | Por referencia á publicación orixinal

FONTE, RAMIRO (1992). "Diálogo desde a poesía". *Boletín Galego de Literatura*: 7, 73-77.

* Edición dispoñíbel desde o 18 de febreiro de 2011 a partir dalgunha das tres vías seguintes: 1) arquivo facilitado polo autor/a ou editor/a, 2) documento existente en repositorios institucionais de acceso público, 3) copia dixitalizada polo equipo de *poesiagalega.org* coas autorizacións pertinentes cando así o demanda a lexislación sobre dereitos de autor. En relación coa primeira alternativa, podería haber diferenzas, xurdidas xa durante o proceso de edición orixinal, entre este texto en pdf e o realmente publicado no seu día. O GAAP e o equipo do proxecto agradecen a colaboración de autores e editores.

Ramiro Fonte

Certa dirección do pensamento moderno, en boa parte encarnada polos propios poetas, ten realizado o que poderíamos denominar unha defensa da poesía, tomando como referencia o título do ensaio do poeta romántico inglés Percy B. Shelley no que se atopa escrita unha sentenza que aínda hoxe chega a conmovernos: “os poetas son os lexisladores non recoñecidos do mundo”.

Este xerme utópico ten que ver coa sacralización do poeta á que estiveron moi acostumados os románticos; sacralización que eu estaría moi lonxe de defender nos días de hoxe, e coa efusividade entusiasta do suxeito individual. Sen embargo, paréceme importante e asumible a intencionalidade da lexislación sobre o mundo porque debe levarnos á comprensión do poeta como un ser incardinado no mundo da vida, a quen non pode serlle alleo o dominio do humano, o seu tempo e as contradicións da súa época. É, dicir, o poeta non é un ser á parte nin un inadaptado que se gaba de vivir nunha torre de marfil. É un cidadán, un espectador; un actor ás veces, malia que o seu rostro estea perdido na multitude e no anonimato da cidade. Que algúns de nós comparezamos hoxe aquí debe ter que ver coas olladas e coas preguntas que, tantas veces dun xeito silencioso e semisecreto, temos proxectado sobre o noso tempo e sobre o noso país, porque as preguntas do poeta, mesmo as do máis solitario, sempre se exerceron dentro dunha sociedade e dun tempo. As preguntas do poeta son -débeno ser- as preguntas de tódolos homes.

Pero volvendo á defensa da poesía direi que esta se completa, para min, co que algún pensador ten denominado idade dos poetas caracterizada esta idade pola resposta que deron os poetas á descoido de funcións realizada por certos pensadores. Alain Badiu refírese a esta cuestión no seu Manifesto pola filosofía, indicando que, despois de Hegel, a poesía cargou con certas funcións e responsabilidades da filosofía. Sabemos ademais que o encontro entre filosofía e poesía é unha parte esencial do pensamento de Nietzsche ou Heidegger, entre outros. A necesidade de camiñaren conxuntamente tracexa, en definitiva, un dos vieiros polos que transita a lírica moderna. A volta á palabra como casa do ser supuxo, nalgún destes casos de especiaisísimos lectores, unha lectura dos poetas. Nesa

1. Estas palabras foron lidas polo poeta nunha mesa redonda organizada polo “Club Nacionalista Alén Nós” que, co título de Palabras no tempo, reuniu a X. M. Álvarez Cáccamo, Miguel A. Fermán-Vello, Ramiro Fonte, Claudio Rodríguez Fer e Xavier Seoane. O acto tivo lugar o 30 de maio de 1991.

fermosa lectura que Heidegger fixo sobre Gerge Trakl podemos ler: “O diálogo entre pensamento e poesía evoca a esencia da fala para que os mortais poidan aprender de novo a habitar na fala”.

Seguindo con este encontro entre poesía e pensamento ou, se cadra, xa avincallados, andentrándonos no eido do pensamento poético, o mexicano Octavio Paz é, para min, un bo exemplo de como un poeta pode aínda exercer a reflexión sobre o seu tempo, deixando nos seus ensaios, nas súas actitudes, unha boa mostra de pensamento crítico e desa mesma arela lexislativa sobre o mundo. Sen dúbida algunha o exemplo de Paz represéntasenos como herdeiro do dos románticos europeos, aínda que está socavado polo desgarró que o poeta ten na sociedade, e polos exemplos desgraciados dos poetas no século XX. As épocas non líricas cravaron os seus estandartes do pavor en Auschwitz (Paul Celan) e na Unión Soviética (Ossip Mandelstam) e unha das formas do desgarró na sociedade do poeta foi, incluso, a morte pola poesía (Lorca). Creo que, nos tempos que corren, poden darse formas máis sutís para non deixar que o poético se manifeste; para provocar que a poesía se esvaeza ou perda as súas responsabilidades, pero unha vez detectado isto imos tencionar fuxir de toda posibilidade de sacralizarmos o poeta.

Todo poeta actual sabe que o diálogo entre pensamento e poesía forma parte, dun xeito indisoluble, da vocación crítica que, desde Baudelaire principalmente, ten caracterizado a lírica moderna. Unha das posibles comprensións da modernidade é enxergala como aquela acción temporal que está sometendo constantemente as verdades á crítica, asumindo a cultura da crise e da inestabilidade; crise e inestabilidade que deixan a súa semente no canto que escolle a fragmentación como canle do seu ser no mundo ou incluso, ás veces, o silencio como única resposta.

Non é menos certo que, paralelamente a este discurso filosófico que toma como unha das súas tarefas a defensa da poesía, ten existido un discurso de signo contrario, que non sei moi ben se debemos retrotraelo a certas consideracións platónicas. Este discurso, curiosamente, ten alimentado non a obra dos pensadores senón as verdades de superficie de moitos pseudoliteratos e pseudointelectuais, os cales, no seu rebaixamento da reflexión, adoitan buscar na poesía unha das súas posibles vítimas propiciatorias. ¿Cantas veces lemos na prensa consideracións vós sobre o poético ou sobre os poetas firmadas por supostos literatos? Certamente, calquera proxecto antiutópico e antisolidario parece saber que debe manifestarse contra o poético pois intúe que é o que os poetas tencionan preservar ou refundar, quizais ese xerme utópico; esa corrente da defensa da poesía, un dos xeitos de poñer en entredito os seus discursos ocós.

Queirámolo ou non, o poeta que escribe hoxe en Galicia; que tenciona a súa obra nun mapa de identidade que poderíamos calificar como o da “periferia da tradición” ten sobre si o peso de todas estas cuestións. Inevitablemente a información está ó alcance de calquera nos nosos tempos, e os debates que acontecen en espazos culturais centrais e dominantes non tardan en chegar a unha cultura minorizada coma a nosa. Non recollelos é cuestión, unicamente, de querer fechar os ollos. Vivir á marxe das reflexións e dos debates acontecidos no discurso filosófico da modernidade; dos acontecementos producidos niso que algúns chaman “a aldea global” -e isto non só é válido para a poesía- un xeito de suicidio

cultural do que debemos comezar a considerarmos culpables a nós mesmos e non ó outro. A coartada de botarlle sempre as culpas ó outro parécenos a forma máis hipócrita de esconder a cabeza, e aquí xa non falo da poesía senón tamén de cultura e acción política, entendida esta acción política como actuación dos cidadáns no marco da sociedade civil e non só como estratexia dunha clase dirixente.

¿Que papel de convidado ten o poeta en todo isto? Penso que nada hai máis lonxe do bardo e do sacerdote da tribu que o poeta moderno que, ó mesmo tempo, está moi lonxe de se comportar unicamente coma un inocente inspirado ou desculpabilizado. Xa o dixo Nerval hai moito tempo: “a vida do poeta é a de todos” e Hannah Arendt -a propósito de certas actitudes de Brecht- “os poetas tamén poden pecar tan gravemente que deben cargar con todo o peso da culpa e da responsabilidade”.

Sigo pensando que na poesía o máis importante e intelixente é a emoción, pero o poeta é máis que nunca, incluso despois de acontecer a crise das vangardas, da pouca solidez das explicacións globais sobre o mundo da vida, a sociedade e o home mesmo; digo que o poeta é consciente do territorio que pisa. Sabe que hai paradigmas científicos, é consciente do peso da tradición, da morte por éxito da vangarda; sabe que hai conceptos como crítica ou racionalidade cos que se vai atopar sen poder evitalos. Sabe que non é o mesmo escribir nun dominio cultural invertebrado, onde a procura do receptor pode concretarse nun acto neurótico.

Otero Pedrayo, que está para min na liña dos románticos europeos e, polo tanto, asumiu como moi poucos intelectuais galegos a defensa da poesía, escribiu que os poetas eran “os únicos sacerdotes no fogar da patria” iniciando algo que foi consubstancial co pensamento galego do século XX: a procura da voz dos poetas como filón filosófico e como sinal de identidade do espírito do pobo; concepto este que non sei ata que punto pode ter validez nos nosos días. Non me parece que poidamos reclamar esa posición, ese lugar; sobre todo nun espacio cultural complexo e plural, pero si volver a exercer a dignidade e a defensa da poesía. E si, por suposto, ler como seres humanos íntegros ós nosos poetas; revisitalos e comprendelos. Saber que a parte central do noso pensamento, da nosa crítica e da nosa esperanza procedeu desa nosa “idade dos poetas” que iría desde Rosalía a Cunqueiro e que non estaría, nin moito menos, clausurada.

Eu non podo saber cal é o lugar da poesía e dos poetas na Galicia de 1991, aínda que pode ser válido para o escritor inserido nunha realidade cultural minorizada e desarticulada o que o ensaísta e magnífico lector George Steiner ten dito acerca das literaturas rusa e americana do XIX; “Común a estas literaturas (escribe o profesor xenebrino) era o tema do artista en busca da súa identidade e do seu público nunha cultura demasiado nova, demasiado desorganizada e demasiada preocupada polas esixencias da supervivencia material”.

Ocórrensenme algunhas respostas a esta problemática identificativa, non sei se moi satisfactorias: unha sería a de exercer con orgullosa vaídade o canto do cisne, outra a de sacralizar a figura do poeta na liña de Otero, outra máis a búsqueda de protagonismo para o personaxe nos medios de comunicación. Habería unha máis: intentar de novo o poema, defender a poesía desde o acto creativo, afortalecendo

desde a mesma vocación o pacto ou o vínculo co destinatario. Todas estas respostas e algunha máis poden darse en tódolos poetas.

Non creo que unha época contradictoria e mudante coma a nosa deba dirixir as súas preguntas fundamentais á casa dos poetas. Pero si creo que algunhas preguntas teñen cabida no ámbito do poético, e que a poesía debe ter un lugar, e que o lugar da poesía é máis que nunca o lugar da palabra. Na palabra do poeta deben estar presentes as preguntas sobre o mundo da vida, sobre a realidade, sobre o presente. E creo que a poesía debe salvagardar o seu territorio interiormente ético e exteriormente estético e que, no fundamental, debe comportarse como un discurso moral; e digo moral, e non moralista nin moralizante. As nosas palabras deben estar cheas de realidade e de preguntas. E, como non, deben ser pontes de diálogo que se estendan sobre un espazo cultural fracturado, confuso, que aínda carga cos estigmas e cos resentimentos das resistencias. Se cadra o máis terrible pecado que pode cometer un home de letras no mundo de hoxe é introducir a sabendas de que o fai unha semente corruptora nas palabras e na linguaxe. Alterar a conciencia o significado de palabras imprescindibles ou suplantalas por palabras ocas. Hai nisto un problema de comportamento pero tamén un problema de estilo e -atreveríame a suxerilo- un problema formal.

Creo que o poeta que escribe en Galicia neste tempo ten a obriga debe asumir ética e reflexión, rigor e estilo, e que debe ser peza fundamental na creación dun discurso cultural adecuado ós nosos tempos. Incluso nunha época na que pode acontecer a fractura dos grandes cantos, o poeta debe asumir como esixencia propia a defensa da poesía, e a razón da palabra como coñecemento. Non pode ser el quen baleire de significado palabras imprescindibles como liberdade, diálogo, desexo, coñecemento, solidariedade. Non pode ser el quen as empregue en falso.

Falabamos antes do litixio contra a poesía; movemento este que adoita ser producido, mesmo, polos axentes do poder cultural que, moitas veces, non posibilitan os medios nin as canles suficientes para que o poético, xa unido á crítica e á reflexión, se manifeste. Eu creo que o discurso cultural galego está a vivir un período de tránsito, que nel litigan distintas forzas con intereses distintos, e que este período de tránsito non ten máis remedio que desembocar, para seguir existindo, nunha etapa plural, nun espazo cultural aberto onde sexa posible a crítica e o diálogo; a reflexión e o debate. Creo que é fundamental para termos unha conciencia de país e para asemellármonos o máis posible ós pobos cultos de Europa que non deixemos a ermo o noso patrimonio cultural e que non bloqueemos as posibilidades de actuación dos creadores de cultura ou que non os sometamos ós antolladizos dictados dos xestores e da clase política. Cando as ideas e a práctica política acostuman a camiñar por vías diverxentes que non teñen posibilidade de se encontraren, a fractura que pode producirse na conciencia dun país é moito máis grande. Moitos dos males do noso país proceden, ó meu xeito de ver as cousas, do que me atrevería a denominar ilustración insuficiente e da falta dunha vertebración e dun obxectivo claro; dun proxecto nítido e, ós mesmo tempo, plural das nosas capas ilustradas, de tal xeito que case o único xogo posible sexa nestes últimos anos e nos vindeiros o de francotirador.

Someter a unha relectura a nosa tradición pero abrírmonos enteiramente á problemática dos nosos tempos; problemática esta que pode acontecer a moitos

quilómetros de distancia é unha obriga, porque a nosa complexa identificación obriga a maiores responsabilidades. Unha literatura xa non pode ser enxergada como algo illado, senón en permanente contacto con outras literaturas. Debemos recoñecer ó outro e, ó mesmo tempo, darlle ó outro o mellor de nós mesmos posibilitando o encontro e a mútua aceptación.

Creo que desde dez anos para aquí os poetas galegos teñen realizado un verdadeiro esforzo neste senso. Un esforzo que se manifesta na súa obra; no soberano compromiso con ela, pero tamén no grao de reflexión que atinxiron. Debo crer que é gracias a isto polo que hoxe estamos aquí convosco, e non porque xoguemos a ser algo así como os derradeiros bardos ou gardiáns dunhas esencias mistéricas. O seu -coma o de calquera escritor- é, en certo senso, un problema de identidade fronte ó público, pero tamén é un problema de relacións fronte a unha Galicia que ten certo poder e que pode desterralos a seren a conciencia desditada ou resentida dese país; ou os simples convidados á mesa do poder a cambio do seu cómplice silencio.

Nun foro coma este, gustaríame indicar que as institucións autonómicas cos seus distintos gobernos aínda non teñen posto en marca unha política cultural para o mundo dos letras, imposibilitando, pola ausencia de canles, a reflexión e a pluralización. É na conquista de novos ámbitos e na persuasión da dignidade da nosa literatura onde se atopa unha das nosas cuestións pendentes. Creo, sen embargo, que o problema fundamental non está nas institucións senón na sociedade civil e, moitas veces, na actuación claramente á baixa que os propios sectores ilustrados da nosa sociedade realizan bloqueando debates e cuestións centrais; está tamén nas culpas dos propios artistas ou intelectuais cando se desprenden das súas responsabilidades. Pero aquí non é unicamente o poético o que pode resentirse senón ese novo modelo cultural que haberemos definir entre todos e no que han ser indispensables certos conceptos que me atrevo a suxerir: o rigor, o campo aberto, a crítica, o estilo. Pensemos que se a Galicia da creación segue recuando ou manifestándose dun xeito victimista pode que, en moi pouco tempo, a razón da esperanza do poeta se converta nun incómodo silencio. Pero que ningún se engane. Tamén desde o silencio pode o poeta defender a poesía.

Ramiro Fonte
I.B. do Calvario. Vigo